

1618

De Kamper Tuchtzaak

De Dordtse Synode van 1618 met de Kamper predikanten in de beklagdenbank.
Geschilderd door P. Weyts, Dordrechts Museum.

20 Een remonstrants bolwerk

Veel Nederlanders associëren Kampen met termen als ‘zwaar’, ‘orthodox’ en ‘calvinistisch’. Maar de stad kende door de eeuwen heen ook meer ‘open’, ‘humanistische’ en ‘vrijzinnige’ leefsfieren. Van gereformeerd bolwerk kan pas vanaf 1920 worden gesproken. De stad was het laatste ‘remonstrantse bolwerk’ dat in de zomer van 1618 moest zwichten voor de druk van de Overijsselse stadhouder, Prins Maurits, om toe te stemmen in het houden van een Nationale Synode.

Synode van Dordrecht

De Kamper predikanten met hun grote achterban waren ronduit tegen een dergelijke synode. Zij waren – van hun kant gezien terecht – bevreesd dat er in de Kerk van de Republiek geen ruimte meer zou zijn voor hun theologische opvattingen, die zij zelf wel degelijk als “gereformeerd” wensten te bestempelen. In een *Oprecht en Claer Bericht* – gedrukt bij Pieter Hendricksz in Kampen – hadden zij hun positie uiteengezet. Welsprekend woordvoer-

der was Marcus Gualtherus, rector van de Latijnse School. Kern van de theologische geschillen was gelegen in de leer van de predestinatie (voorbeschikking): ligt alles – heil of verderf – van eeuwigheid in Gods onveranderlijke raadsbesluit vast of is er ruimte voor de vrije wil en keuze van de mens? Arminius verdedigde de laatste stelling, die werd vervat in een *Remonstrantie* (1610). Gomarus verdedigde de eerste, strenge versie; deze zou zegevieren op de Nationale Synode te Dordrecht van 1618-1619 en werd vastgelegd in de *Canones*.

Vier Kamper predikanten werden door de synode gedaagd op grond van het *Oprecht en Claer Bericht*. Hoe de tuchtzaak tegen deze remonstrantsgezinde predikanten afliep, staat te lezen op het bord met predikanten aan de zuidelijke gevel van de Bovenkerk: afgezet door de synode in 1619. Gualtherus werd uit de Republiek verbannen: hij werd stadssecretaris van Frederikstadt, een kolonie van gevluchte remonstranten in Sleeswijk-Holstein.

13	Johannes Enríthius	1596-1597		Zwolle
14	Thomas Gouwinus	1596-1619		afgezet
15	Johannes van der Helden (de la Heye)	1604-1609	rector Breda	's-Gravenhage
16	Daniël Souterius	1605-1615	Elftogom	Haarlem
17	Everardus Vosculius	1610-1619	Vriesland	afgezet
18	Wilhelmus Stephani	1615-1616 1619-1636	Hof van Kieve Amsheim	Amsheim overleden
19	Johannes Soetlerius	1616-1619	Camperveen	afgezet
20	Augustus Matfichus	1617-1619	Deventer	afgezet
21	Petrus Plancius	1619-1651	Hasselt	overleden
22	Nicolaus de la Planque	1619-1634	Keulen	Haarlem

In de Bovenkerk staan de vier afgezette predikanten opvallend aangeduid.
(Rode stip aangebracht door de redactie)

Na de dood van Maurits (1625) werd de in ballingschap opgerichte Remonstrantse Broederschap allengs getolereerd. Niet in Kampen! De omgezette magistraat van Kampen heeft na 1620 op aanstichten van nieuw aangetreden 'ware' gereformeerde predikanten het leven van de *anders* gereformeerde Kampenaren danig bemoeilijkt. Een zelfstandige remonstrantse gemeente had op den duur geen levensvatbaarheid, al heette een huis in de Geerstraat nog in 1742 *d'Arminiaensche Kerck*.

Verlichting

Een oproep aan het einde van de 18e eeuw van de Lutherse predikant van Kampen. Willem de Goede (1764-1839), aan alle 'weldenkende' christenen zich aan te sluiten bij de Remonstranten, vond nauwelijks gehoor, zeker

Detail van het schilderij van Weyts, met duidelijk te herkennen voorzitter Ds Johannes Bogerman (met de lange baard) en de Kamper predikanten (voorzijde van de tafel).

Het omstreden 'Bericht' gedrukt door Pieter Hendricksz wonende in de Broederstraat te Kampen.

ook niet bij zijn eigen achterban. De Goede-veelschrijver en oprichter van het Kamper departement van 't Nut van het Algemeen – vertrok naar Rotterdam en werd daar remonstrants predikant. Een vleug van zijn verlichte idealen leefde voort onder brede lagen van de bevolking in Kampen: kunstenaars, uitgevers, publicisten en jonge intellectuelen. De historicus Johannes van Vloten (1818-1883) – die er altijd trots op is geweest in een Kamper pastorie geboren te zijn – schreef een biografie over Passchier de Fyne (1588-1667), de remonstrantse predikant die de magistraat van Kampen had gehekelde om hun vervolg- en winzucht.

Journalist Jurriaan Moulin (1798-1859) publiceerde twee kleine bronnenstudies over de Kamper remonstranten. Moulin verfoeide zowel de vervolgingen waaraan de Afscheidenen van 1834 bloot waren gesteld, als de gewetensdwang waarvan deze 'zich noemende zuivere gereformeerden' getuigenis gaven, gezien hun uitlatingen jegens andersdenkenden. Hun voorman Hendrik de Cock (1801-1842) was in juni 1835 in Kampen gevan-

gengezet en zijn volgelingen waren lange tijd beschimpt en uiteengejaagd; maar De Cock had ook de Koning opgeroepen de remonstrantse godsdienst te verbieden, na lezing van het catechisatieboekje dat door Pieter Hendrik van Wieringen in het midden van de 17de eeuw uitgerekend in Kampen was uitgegeven.

Godsdienstvrijheid

De Bataafs-Franse tijd had intussen vrijheid van godsdienst gebracht en formeel een einde gemaakt aan de bevoorrechtting van de Gereformeerde Kerk, die vanaf nu Hervormde Kerk ging heten. De algemene tendens van de 19de eeuw was gericht op meer vrijheid, ook op het terrein van de levensbeschouwingen. De Remonstrantse Broederschap bloeide in de 19de eeuw sterk op. Die bloei had te maken met de toeloop van (meest welgestelde) leden van de gevestigde Hervormde Kerk die met lede ogen de opkomst van de gereformeerde orthodoxie zagen. In Kampen was de ontwikkeling anders: er was een grote vrije gereformeerde groep, terwijl de orthodoxe stromingen in de Hervormde Kerk zich juist begonnen te organiseren. De orthodoxe expansie ging ten koste van de aanvankelijk grote vrijzinnige of moderne stroming in de stad, verzameld in de Protestantenvond. De laatste vrijzinnige predikant, A.G. van Anrooij, werd in 1894 niet opgevolgd. Tot de kring van de Kamper Protestantenvond behoorden in de 20ste eeuw prof. dr. M.A. Beek (1909-1987), hoogleraar Hebreeuwse taal- en letterkunde, en de toneelspeler Henk van Ulsen (1927-2009). Na de Tweede Wereldoorlog, toen er uitzicht was op een 'Vaderlandse kerk' waarin de theologische richtingen met respect voor elkaar wensten om te gaan, bleven drie orthodoxe richtingen in Kampen per convenant (in 1942 gesloten) tegen iedere 'vrijzinnigheid'. Maar of het vrije geluid zich per decreet laat beteugelen, is de vraag.

Jaap van Gelderen

Bronnen

J. van Gelderen, 'Kerkelijke geschiedenis Zeventiende en achttiende eeuw', in: *Geschiedenis van Kampen. Deel 1* (Kampen 1993) 145-218, aldaar 145-156 en 188-194.

Arminius. Glossy verschenen t.g.v. 400 jaar remonstrantie (2010).